

УДК 72.01

Криворучко Ю. І.,
доктор архітектури,
професор кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету «Львівська політехніка»
yurikryv@gmail.com
[orcid.org / 0000-0003- 1352-1924](https://orcid.org/0000-0003-1352-1924)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ОСЯГНЕННЯ САКРАЛЬНОГО У АРХІТЕКТУРІ

Анотація: архітектура – область діяльності людини, яка не вичерпується лише знаннями. За складністю своєї природи сакральне і архітектура подібні, зокрема, творчістю, її первинним імпульсом. Вироблені людиною підходи до складних неоднозначних подій, явищ та предметів дають багату палітру засобів їх осягнення, укладаються у методи пізнання. Застосування таких методів дає вагомі результати у розумінні природи архітектури та дозволяє вирішувати ряд практичних завдань просторової організації життєдіяльності людини і соціуму.

Для архітектурного дослідження та осягнення феномену сакрального можуть бути придатними різноманітні методи різних наук, оскільки сама архітектура є явищем мультидисциплінарним. Оскільки раціональні категорії мислення не вичерпують суттєвої повноти, мають обмежену результативність і застосування у осягненні сакрального, тому поряд із науковими категоріями важливими є образні засоби пізнання, які носять інтерпретативний та герменевтичний характер. Дослідження сакрального має різнометодичну направленість у послідовності пізнавального зусилля від раціональних категорій до ірраціональних, метафізичних уявлень та образів, які дозволяють наблизитись у область невидимого та невимовного, що складає найсуттєвішу сторону предмету сакрального.

Ключові слова: сакральне, архітектура, методологія, підходи, осягнення, пізнання, образ

Застосовуючи термін осягнення проти звичного – пізнання, хочемо показати ширшу, ніж пізнання область сакрального, яка відображається у архітектурі також і її засобами. Архітектура – область діяльності людини, яка не вичерпується лише знаннями. Пізнання дає людині знання. А осягнення – щось більше, що не обов'язково може бути обмежене лише знанням, тим більше, що частина пізнаваного у сакральному – дуже незначна. За складністю своєї природи сакральне і архітектура чимось подібні. Зокрема, творчістю, її первинним імпульсом. Коли ще нема твору, а з'являється спочатку його відчуття, такий зародковий стан творчості, що несе у собі таємницю. Таке поле,

що тримає все у своїй напрузі. Так і сакральне – це таке народження, що триває повсякчас, воно живе і животворяще, як Дух, що його наповнює, а може і складає природу сакрального у його невловимості і непізнаваності. Як непізнаване зародження життя. Таємниця – з нею потрібно резонувати, а не старатись відкрити, бо у людини нема таких засобів, щоб відкрити таємницю. Архітектура, як і сакральне, ближче до мудрості, аніж розуму. Хоча б тому, що зрозуміти архітектуру до кінця неможливо, як і пояснити творчість архітектора. Тут доцільне слово – резонанс, осягнення поза звичною логікою, усією цілісністю людини, її інтуїцією, відчуттями, сприйняттям очима і серцем. Резонанс має хвилеву природу, так і наше сприйняття йде хвилями, затухаючи на периферії відомого і повертаючись до виразного центру – джерела коливань. Цей коливальний рух від центру (нібито відомого) до затухаючого пограниччя (де губиться, розчиняється щось у невідомому) дозволяє нам створити образ і хвилями накласти його сенси у нашій свідомості і поза нею, що входить туди поза нашою волею і знанням.

Вироблені людиною підходи до складних неоднозначних подій, явищ та предметів дають багату палітру засобів їх осягнення, укладаються у методи пізнання. Застосування таких методів дає вагомні результати у розумінні природи архітектури та дозволяє вирішувати ряд практичних завдань просторової організації життєдіяльності людини. Пізнаючи архітектуру, осягаючи її феномен, ми довідуємось щось і про сакральне. Хоча б тому, що саме архітектуру вибрало сакральне для свого втілення як тілесної матеріальної основи Духу, про що свідчить уся історія архітектури – історія містобудування, історія храмовбудування, історія творчості в архітектурі.

Для архітектурного дослідження та осягнення феномену сакрального можуть бути придатними різноманітні методи різних наук, оскільки сама архітектура є явищем мультидисциплінарним і тим більше апріорі невідомо – які дисципліни, що розкривають якісь архітектурні сторони, виявляться продуктивними у осягненні сакрального.

Класична методологія наукового дослідження ґрунтується на теорії пізнання явищ та об'єктів у різноманітності та повноті їх форми та змісту, структури та функції, проявлення зв'язків та впливів, їх динаміці та розвитку. Оскільки раціональні категорії мислення не вичерпують суттєвої повноти в осягненні об'єкту та предмету дослідження – сакрального, мають обмежену результативність і застосування, у осягненні сакрального поряд із науковими категоріями важливими є художні, образні засоби пізнання та вирішення завдань, які носять інтерпретативний та герменевтичний характер. Таке дослідження має різнометодичну направленість у послідовності пізнавального зусилля від раціональних категорій до ірраціональних, метафізичних уявлень та

образів, які дозволяють наблизитись у область невидимого та невимовного, що складає найсуттєвішу сторону предмету сакрального.

Якщо ми говоримо про дослідження, то воно проводиться у парадигмі світської науки, положення богослов'я складають міждисциплінарність праці. Методологічною установкою дослідження має бути вивчення раціонального у сакральних просторових об'єктах, що дозволяє визначити їх як функціональні містобудівні та архітектурні об'єкти, не виводячи їх метафізичності за рамки об'єкту та предмету дослідження. Для поглиблення рівнів пізнання об'єктів храмовбудування як духовних об'єктів у роботі застосовуються поняття синкретичних образів, символів та архетипів, які мають раціональну (архітектурні ідеї, концепції), чуттєву (мистецтво архітектури) та містичну (творчість, дух, святість) природу та відображають найглибші сторони сутності людини, її відношення до довкілля та лежать в основі підходу до самої архітектури.

Намагання осягати сакральне у архітектурі, досягати розуміння, якими засобами архітектури людина наближається до сакрального, ставить своєю метою не стільки дослідження богословського предмету для нього самого, а швидше розширити мисленнєвий апарат архітектора, показати йому шляхи та дати засоби усвідомлення специфічного завдання архітектора в області сакральної архітектури. Важливо, щоб нагромадження каменю, конфігурація просторів, мова і послання, які несе архітектура священних місць, об'єктів і просторів, була зрозуміла якщо не розуму, то відповідна принаймні серцю людини, яка шукає шляхів до Бога.

У осягненні сакрального застосування методів гуманітарного пізнання передбачають: залучення суб'єкта пізнання у процес, що пізнається; людиноцентричність пізнання, самопізнання, ототожнення суб'єкту та об'єкту пізнання; інтерпретативний характер знання, виявлення внутрішніх непрявлених можливостей, зібрання різних підходів до предмету пізнання, опису, пояснення та розуміння фактів, формулювання концепції (Рис. 1). Методологія такої роботи полягає у збиранні, осмисленні та теоретичному обґрунтуванні сукупності провідних методів пізнання об'єкту дослідження – сакрального.

Рис. 1. Методи гуманітарного пізнання

Методологія дослідження сакрального враховує та опирається на парадигми сучасної думки, зокрема філософії. Так, у сцієнтичній філософській парадигмі розроблено методи дослідження мови науки, лінгвістичного та системно-структурного аналізу; у антропологічній парадигмі – феноменологічний аналіз, методи герменевтики, структуралізму та деконструкції; семіотичний, семантичний, лінгвістичний методи. У онтологічній парадигмі опрацьовані: категоріальний аналіз; методи структуралізму та феноменології, семіотики, психолінгвістики, герменевтики. Культурологічна та соціологічна парадигми впровадили соціум у довготривалий та швидкоплинний контексти буття. Інтелектуалістська парадигма оперує методами категоріального та логічного аналізу; трансцендентної аналітики, феноменології та ейдетики; герменевтики, структуралізму, лінгвістичного аналізу, семантики та семіотики. У межах парадигми релігійної філософії вироблені методи екзегетики (тлумачення біблійних текстів), апофатики (заперечення визначення Бога) та катафатики (пізнання Бога через Його проявлення); трансцендентної аналітики, герменевтики, розвинуті методи структуралізму.

Отже, парадигматика пізнання представляє найзагальніші методи: феноменології, логічного та категоріального аналізу, діалектики, системно-структурного аналізу, герменевтики, трансцендентної аналітики. Для завдань осягнення сакрального найзагальнішим методологічним спрямуванням продуктивним є метод феноменології (ейдетичного аналізу) світобачення Е.Гусерля і його послідовників – феноменологічної дескрипції, опису свідомості. У основі феноменології покладені принципи: заперечення окремішнього існування свідомості і дійсності на користь потоку феноменів, що заповнюють людське сприйняття, виражаються у судженнях та почуттях;

зміст феномену поданий у ньому самому. У феномені розрізняється інтенціональне (лат. *intention* – намір, прагнення) чуттєве переживання (ноеза) та інтенціональне предметне ядро – носій та змістовний центр (ноема, смисл). Цілісно разом феномен складає образ сутності, ейдос (за Платоном). У ейдетичному аналізі окреслюється смислове ядро у сприйнятті і свідомості [1, с. 368-393] (рис. 2, 2а.).

Рис. 2. Парадигми сучасної філософії та пізнання

При аналізі матеріалу об'єктів сакрального у роботі виявлено спільність герменевтичного, історичного, парадигматичного, інтерпретаційного, символічно-знакового, архетипічного, семантичного методів та підходів до пізнання духовних об'єктів та їх усестороннього опису і пояснення як зі сторони раціональних дефініцій, так і з боку інтерпретативних багатозначних образних визначень, що зумовлено як природою самого об'єкту – сакрального, так і дослідницькими процедурами, що базуються на людських здатностях відчуття і пізнання світу.

У безмежному полі подій, фактів, текстів, літератури, відношень, уявлень, тенденцій, місць, просторів, часів, предметів та об'єктів, що стосуються предмету сакрального, відібрані такі, що відображають проблематику об'єкту у раціональній та метафізичній парадигмах. Раціональна парадигма пізнання направлена на відкриття нових областей пізнаваного у трансцендентному, водночас віддаляючи предмет трансцендентного за горизонт пізнання та зводячи його до мінімуму у якийсь певний момент. Асимілюючи пізнане,

людина знову розширяє горизонти, наближаючи трансцендентне, непізнане, таємницю.

У метафізичній парадигмі світ розглядається у нероздільності і цілісності його пізнаних і непізнаних сутностей, явища – у нероздільності взаємопроникнення матеріально-функційної і духовної їх сторін та досліджує трансцендентне у формах його прояву у реальному світі. Для поєднання таких різних підходів застосовується пізнавальний засіб з медіативними властивостями – образ, який має водночас понятійний і позадефінітивний потенціал, видиму і невидиму структуру, які даються пізнанню та осягненню і несуть сховані смисли. Образ виступає складною конструкцією, семантична множинність якого складається з порівняння, групування, контекстування, аналогії, синтезу – методам, характерним також для Біблії, які корелюють із найсучаснішими науковими багатокритеріальними, багатоосновними, множинними методами пізнання.

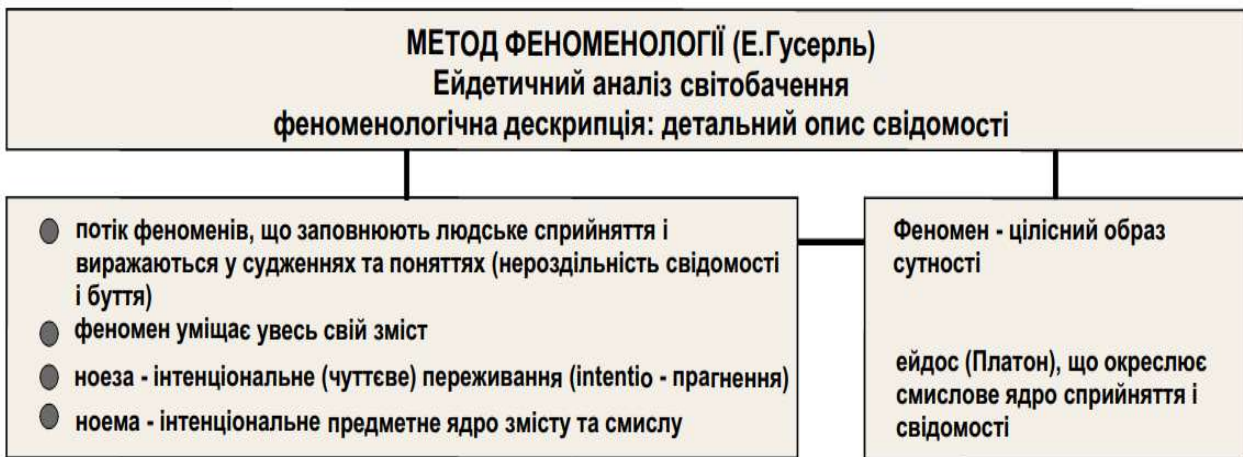

Рис. 2а. Метод феноменології у сучасній філософії

Методологія осягнення сакрального має виразний міждисциплінарний характер і спрямована на досягнення результатів, коректних для різних дисциплін, що прикликаються для такого дослідження. Передусім йдеться про впровадження богословського предмету до розгляду храмобудування, а також пропозиція адаптації досягнутих результатів дослідження тими розділами богослов'я, які дотикаються до церковної архітектури, мистецтва та соціальної науки Церкви (Рис. 3, 4).

Міждисциплінарність роботи з впровадженням метафізичного феномену до раціонального трактування об'єкту архітектури і містобудування суттєво поглиблює і розвиває сам предмет архітектури та містобудування та дозволяє досягти результатів на двох послідовних етапах та рівнях. По-перше — раціоналізація та опис об'єкту можуть бути передані без спотворення самої складної сутності священного (його надприродності) і дозволяють виробити практичні рекомендації для архітектури та містобудування. По-друге, —

застосування образних і символічних уявлень та описів, які за своєю природою виходять з віри і мистецтва, а за формою та сутністю не збіднюють та не спрощують складності феноменів віри та мистецтва, іманентні архітектурі, дозволяють поглибити теоретико-філософську основу самої архітектури (рис. 5).

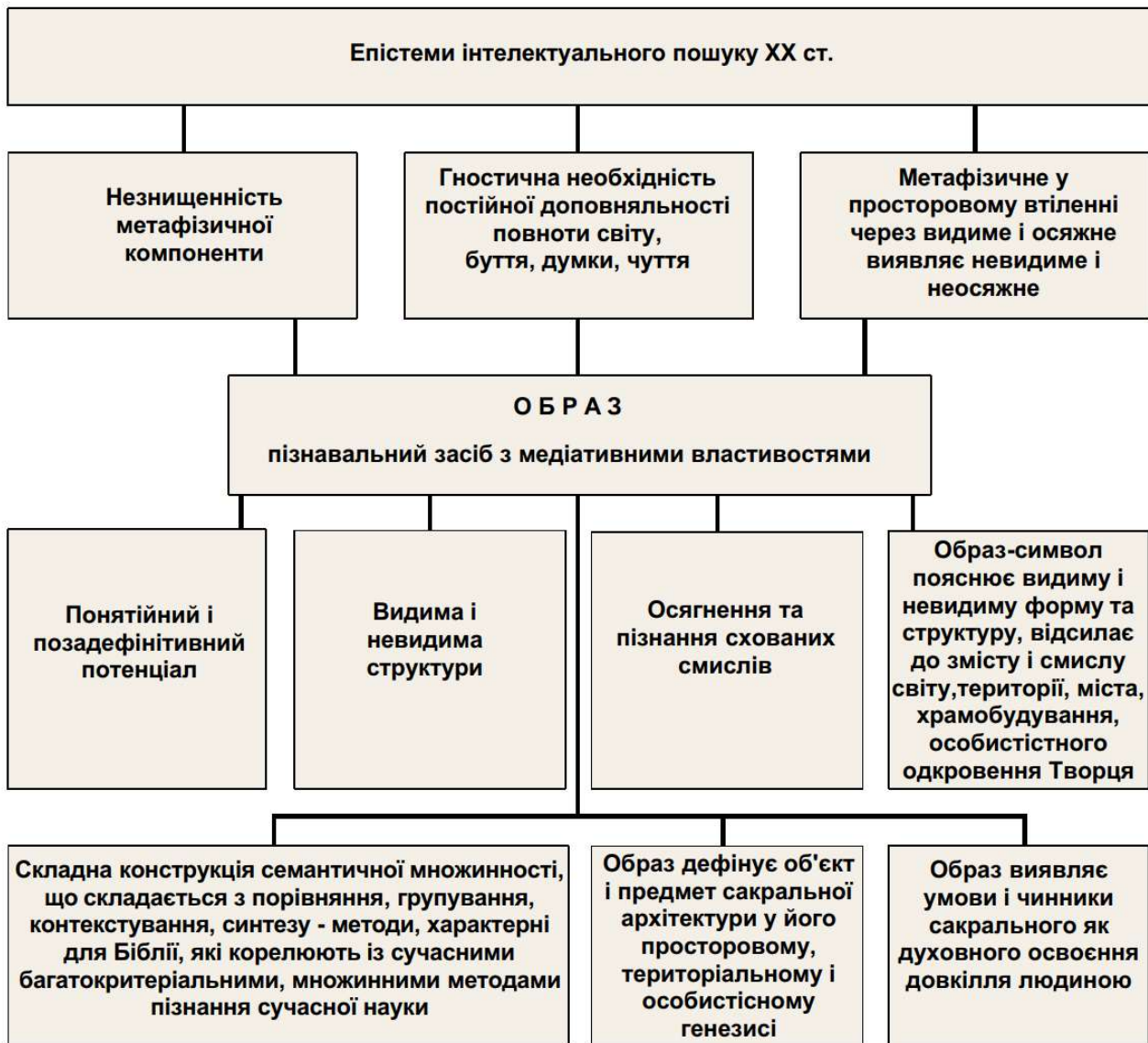

Рис. 3. Епістемі інтелектуального пошуку ХХ ст.

На прояви сакрального можна визначити вплив таких чинників:

1) чинник метафізичної та містичної присутності, яка власне і сама складає основу сакрального та постає у об'явленнях, задає серцевину формування сакрального простору у сакральних місцях, просторах та об'єктах шляхом проведення ритуалів, надаючи богословської відповідності та богослужбової функційності цим місцям, просторам та об'єктам. При цьому важливою є воля

людини у сприйнятті Божих об'явлень, яка через власний синкретизм, нероздільність буття здатна прийняти надприродні явища;

2) структурні чинники природничими та антропогенними елементами довкілля надають зримий тілесний та просторовий образ проявлення сакрального, формують відповідно сакрально-ландшафтні та сакрально-планувальні ситуації, розкриваючи планоструктуруючу, простороформуючу та формотворчу роль сакральних об'єктів у конституюванні поселень та територій;

3) темпорально триваючі (часові) чинники розрізняють буттєвий, сакралізований і сакральний час у виникненні, функціонуванні та розвитку сакральних об'єктів у містах; характеризують статичність та постійність структури, динамічність та періодичність функціонування сакральних об'єктів; пов'язують плинний час людини з божественною вічністю; метод діахронічного і синхронічного аналізів дозволяє встановити відповідно періоди і картину розвитку сакральних об'єктів у взаємозв'язку з територіальним та часовим розвитком міст і територій;

Рис. 4. Дискурс осягнення сакрального

4) функціональні чинники розкривають соціальні, ідеологічні, економічні, культурологічні та естетичні сторони взаємодії людини та суспільства у відношенні до сакрального у просторовому середовищі їх життєдіяльності;

5) семантичні чинники розкривають віровизнанняву визначеність людини та соціуму, однозначність змісту та смислу сакральних об'єктів, їх значущість та канонічність форми, повноту та доповняльність цілісного буття людини і соціуму (Рис. 6, 7).

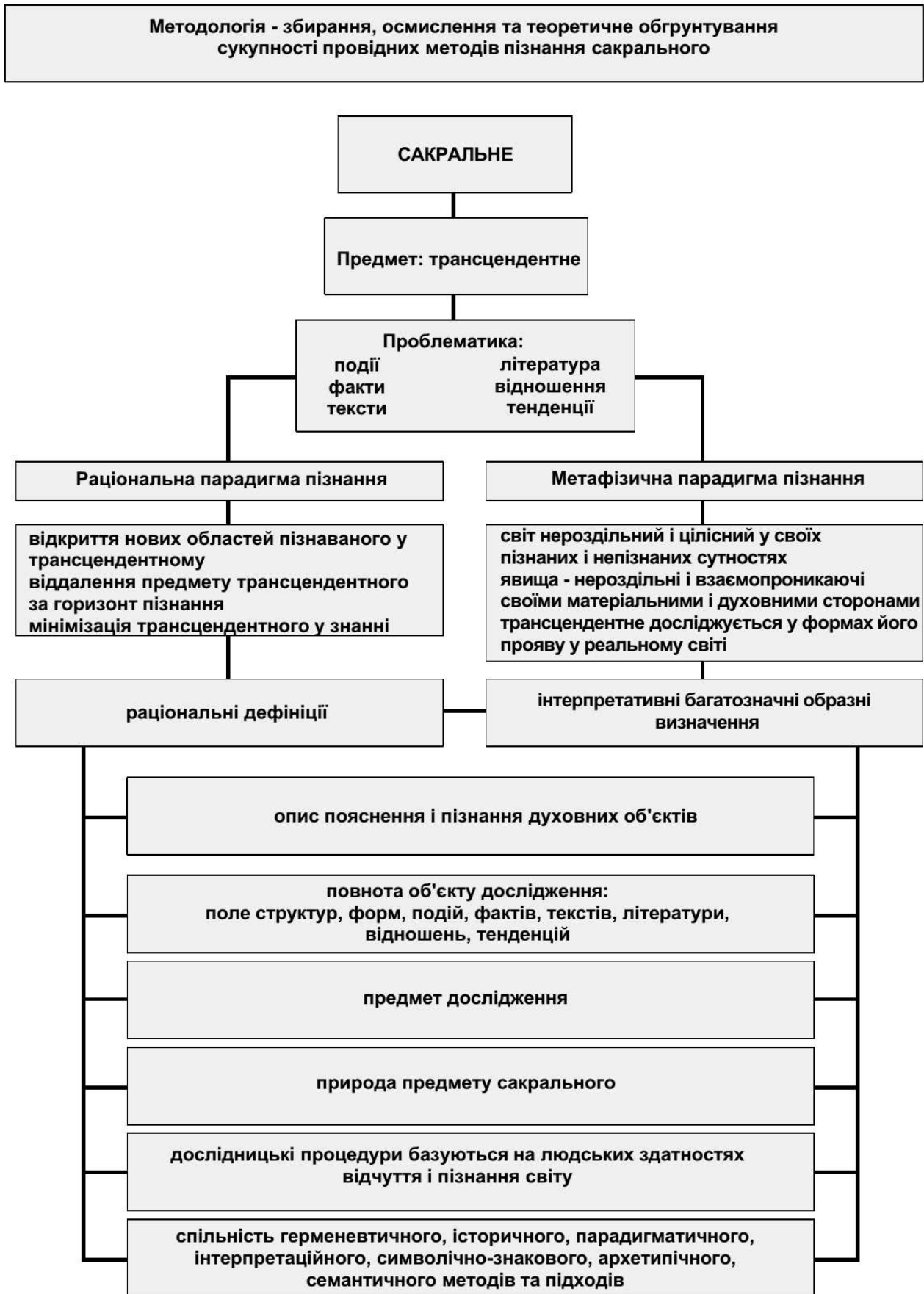

Рис. 5. Методологія осягнення сакрального

Епістемі інтелектуального пошуку ХХ ст. підтверджують незнищенність метафізичної компоненти та гностичної необхідності постійної доповняльності повноти світу у його бутті, думці, чуттях. Метафізичне у просторовому втіленні через видиме і осяжне показує невидиме і неосяжне. Образ охоплює, а символ пояснює видиму і невидиму форму та відсилає до змісту і смислу світу, які у осягненні сакрального в архітектурі конкретизуються на рівні території і міста, храмовбудування і особистісного одкровення творця сакральних образів. Образ дозволяє дефініювати об'єкт і предмет сакральної архітектури у їх історичному, територіальному, просторовому, семантичному і психологічному (особистісному і соціумному) генезисі, виявити умови і чинники сакрального як духовного освоєння людиною довкілля.

Рис. 6. Феномен та міждисциплінарний характер сакрального

Рис. 7. Чинники проявів сакрального

Висновки.

Отже, методологічні підходи осягнення сакрального у архітектурі демонструють широку палітру вихідних умов та пізнавальних можливостей людини. Виявлені історичні, філософські та богословські передумов осягнення сакрального визначають феномен сакрального як матеріально-духовну нероздільність змісту, форми, структури, процесу та часу архітектурного об'єкту чи явища, що даються чи створюються у чуттєвому переживанні та предметному ядрі сприйняття людини.

Розроблені методологічні основи дослідження феномену сакрального у духовному освоєнні простору людиною дозволили визначити системний характер об'єкту храмубудування у взаємодії містичних, чуттєвих та раціональних сторін, що суттєво розширює поняття об'єкту архітектури та впроваджує нові положення до теорії архітектури і містобудування.

Література

1. Петрушенко В.Л. Філософія. Навч. посібн. Магнолія плюс. 2006. С.368-393.

Аннотация

Криворучко Ю. И., доктор архитектуры, профессор кафедры дизайна и основ архитектуры Национального университета «Львовская политехника».

Методологические подходы постижения сакрального в архитектуре.

Архитектура – область деятельности человека, которая не исчерпывается только знаниями. Применение различных методов познания дает весомые результаты в понимании природы архитектуры и постижении феномена сакрального.

Ключевые слова: сакральное, архитектура, методология, подходы, постижение, познание, образ.

Abstract

Kryvoruchko Y.I. D.Sc., Arch. Department of Design and Architecture Fundamentals, Lviv Polytechnic National University, prof.

Methodological approaches to achieving the sacred in architecture.

Architecture is a field of human activity that is not limited to knowledge. Due to the complexity of nature, the sacred and architecture are similar, particularly in terms of creativity, its original impulse.

Approaches to complex, ambiguous events, phenomena and objects that have been developed by man provide a rich palette of means with which we can understand them and which come together in cognitive methods. The use of such methods produces significant results in understanding the nature of architecture and makes it possible to solve a range of practical problems of the spatial organisation of man's activity and that of society.

To an architectural study, in order to achieve the phenomenon of the sacred, various methods produced by various sciences can prove effective, as architecture itself is a multidisciplinary phenomenon.

Because rational categories of thinking do not exhaust the essence of the matter, have limited effectiveness and use in the understanding of the sacred, means of the cognition of the type of image, symbols that have an interpretational and hermeneutical character are equally important to scientific categories. The achievement of the sacred has varied methodical directions and, as a consequence of cognitive effort, a range of rational to suprarational categories, metaphysical imaginings and images, which make it possible to come closer to the invisible and inexpressible dimension which constitutes the most essential side of the subject of the sacred.

The methodological bases of studying the phenomenon of the sacred in the spiritual domestication of space by man have made it possible to define a systemic character of the essence of the temple in mystical and sensory interactions as well as rational aspects, which significantly expands the notion of a work of architecture and introduces new assumptions into architectural and urban design theory.

Keywords: the sacred, architecture, methodology, approaches, achievement, cognition, image